Дьяков Анатолій Віталійович

(1911-1985)

Анатолій Віталійович Дьяков – астроном, основоположник геліометеорології (науки про залежність погоди від активності Сонця), народився 7 листопада 1911 року в с. Омельник (в минулому – Полковниче) Онуфріївської волості, Олександрійського повіту, Херсонської губернії (нині Онуфріївська селищна громада Олександрійського району, Кіровоградської області) в сім'ї народних вчителів. Спочатку сім'я жила в с. Аджамка, поблизу м. Кіровограда (нині м. Кропивницький), де до 1924 року Анатолій Дьяков навчався у школі-семирічці №7, якою завідував його батько.

Достеменно невідомо, чи були його батьки простими народними вчителями. Адже мати дворянське походження у радянські часи було доволі небезпечно, але що вони були досить освіченими людьми відомо достовірно. Батько Анатолія Віталійовича добре знав історію з найдавніших часів, латинську та грецьку мови, був обдарованим музикантом, грав на скрипці і керував шкільним хором. Анатолій проводив багато часу в батьківській бібліотеці, читав книги з історії та астрономії.

Після переїзду сім'ї до Єлисаветграда батько Анатолія Віталійовича став директором Єлисаветградської гімназії, а мати викладала там французьку та англійську мови. Вона і прищепила сину інтерес до вивчення іноземних мов.

Анатолій Дьяков з дитинства добре володів французькою мовою. У Єлисаветграді юний Дьяков вступає до профтехшколи, де провчився до 1926 року.

Розміщувалася профтехшкола №1 (пізніше 1-й індустріальний технікум) у приміщенні славнозвісного Єлисаветградського земського реального училища, ліквідованого радянською владою у 1921 році.

Саме в Єлисаветграді, у 1925 році, чотирнадцятирічним підлітком Анатолій прийняв для себе рішення – стати астрономом і метеорологом, щоб проникнути в таємниці руху небесних світил, повітря і води і отримувати можливість передбачати погоду і особливо такі стихійні лиха, як посухи, що знищували врожай на великих територіях. В це й же час він знайомиться з працями відомого французького письменника-астронома Камілла Фламмаріона, автора праць про небесні тіла, кліматологію й атмосферу Землі, науково-популярних книг, серед яких особливо відомими були «Історія неба» та «Численність заселених світів».

У 1924 році у Єлисаветградській профтехшколі, де навчався Анатолій, був організований астрономічний гурток «Світознавство», в якому він був обраний секретарем.

Керував цим гуртком вчитель школи П. П. Пелехов. Він був непересічною особистістю. Народився Петро Петрович Пелехов у 1887 році. Навчався на фізико-математичному факультеті Київського університету. У 1914 році закінчив школу прапорщиків. З 1919 по 1924 рік служив у Червоній Армії. У 1921 році його виключили з партії, однак це не завадило йому влаштуватися викладачем Зінов'євської кавалерійської школи (до революції – знамените Єлисаветградське кавалерійське училище), де він пропрацював два роки. З 1926 року – викладав фізику в профтехшколі та педагогічному технікумі в Єлисаветграді. Згодом, за доносом, був заарештований. Як склалася подальша доля Петра Петровича – невідомо. Навряд він уцілів під час Великого Терору.

У 1925-1926 роках Анатолій Дьяков, за рекомендацією свого вчителя Пелехова та дорученням міської політради, читав лекції з основ астрономії для червоноармійців та робітників заводу «Червона Зірка». Спочатку чотирнадцятирічного лектора сприймали скептично, та юному лектору вдалося зацікавити слухачів величними ідеями про будову Космосу.

У 1927 році юнак вступає на фізико-математичне відділення Одеського інституту народної освіти (так тоді називався Одеський університет). Ще в студентські роки Анатолій Віталійович цікавився ідеями мирного освоєння енергії атома. Важливою подією для Дьякова стала участь у І Всесоюзному з'їзді фізиків, який проходив в Одесі 1930 року. Крім вітчизняних світил науки, таких як А. Ф. Іоффе, Я. І. Френзель, І. Є. Тамм, на з'їзд прибули провідні зарубіжні фізики із Німеччини, Франції, Швейцарії.

Після закінчення навчання він отримав направлення на роботу в Ташкентську обсерваторію. Через рік Анатолій Віталійович, бажаючи отримати другу вищу освіту, вступає відразу на третій курс механіко-математичного факультету МДУ ім. М. В. Ломоносова. І тут в його життя входить ще один видатний земляк – майбутній лауреат Нобелівської премії Ігор Тамм (1895-1971). Дьяков пишався, що був учнем Ігоря Євгеновича.

1932 року А. Дьяков був обраний дійсним членом Французького астрономічного товариства.

У1934 році Дьяков прочитав студентам свої подорожні записки «Подорож із Ташкента в Москву», в яких змальовані картини злиденного життя маленьких сіл та містечок за часів радянської влади. За доносом був заарештований. Сидів у Бутирській тюрмі, а потім у 1935 році був засланий на будівництво залізниці Новокузнецьк-Таштагол.

Оскільки Гірська Шорія, на території якої велося будівництво, була у кліматичному відношенні абсолютно недослідженою, то офіційна метеослужба відмовилась давати прогнози погоди щодо неї. Тоді керівництво Гірськошорського табору створило мережу метеостанцій вздовж траси, а Дьякову запропонували очолити місцеву метеослужбу на три роки.

Звільнили його у 1936 році, але свобода виявилася примарною. Незабаром Дьяков зрозумів, що довідка про звільнення – той самий вовчий квиток. Він повернувся в Гірську Шорію на колишнє місце роботи, але вже як вільнонайманий.

З 1943-го до 1948 року Дьяков займав посаду начальника метеорологічного бюро Гірської Шорії. З 1946-го до 1950 року під керівництвом Анатолія Віталійовича велось будівництво геліометеостанції обсерваторного типу – Гірськошорську геліометеообсерваторію (в селищі Теміртау Кемеровської області), яку Анатолій Дьяков назвав іменем видатного французького вченого і астронома Каміля Фламмаріона, якого він вважав своїм вчителем у житті та науці.

Метеоролог Анатолій Дьяков досліджував вплив Сонця на погоду на Землі, вів власні спостереження. Офіційна метеорологія і на той час і зараз стверджує, що погоду роблять баричні поля, тобто перепади тиску. Дьяков же дійшов висновку, що головну роль у формуванні клімату відіграють повітряні потоки Сонця і магнітне поле Землі. Він установив залежність атмосферних процесів від динаміки змін площі сонячних плям. Вранці, в обід і ввечері Дьяков за допомогою шкільного телескопа виходив на зв'язок з небесним світилом. А потім на звичайному папері замальовував те, що бачив. Пізніше ці «портрети» перетворювалися на математичні формули. Дьяков, стверджують прихильники

його методу, міг розрахувати прогноз на один-два місяці вперед для будь-якої точки земної кулі.

Прогнози були надзвичайно точними. Дьяков передбачав аномальну погоду на всіх континентах земної кулі з точністю, яка й досі не отримала пояснення. За 1-2 місяці наперед вчений міг прогнозувати такі стихійні лиха, як шторми, тайфуни, урагани, зливи в будь-якій точці планети. Мешканці Теміртау називали його «Богом погоди», оскільки декадні передбачення дослідника справджувалися на 90-95%. Всі колгоспи Кузбасу віддавали перевагу прогнозам Дьякова, а не офіційним: спираючись на метеодані метеоролога, керівники колгоспів планували посівні та збір урожаю. Хлібороби дуже цінували точність прогнозувань Дьякова.

Анатолія Дьякова за заслуги у збільшенні виробництва зерна було нагороджено у 1972 році Орденом Трудового Червоного Прапора.

Анатолій Дьяков передбачив посуху в Європі та сильні дощі у Західному Сибіру, а Гідромет усе це не спрогнозував. Після цього селяни почали надсилати до Теміртау подарунки, колгоспи виписували премії. Наприклад золотий годинник з Алтаю. Але пророк погоди залишався байдужим до слави. Єдине, що йому потрібно – відчувати свою необхідність.

Працюючи в Теміртау, Дьяков відправляв зведення в організації та відомства різних країн: про засуху і морози, шторми і тайфуни, урагани і зливи. Власним коштом вчений відправляв телеграми в Англію, Францію, Індію, Японію, Канаду з попередженнями про наближення катаклізмів.

Про Анатолія заговорили після того, як у 1966 році він відправив на адресу уряду Куби попередження про стихію, що насувається. Завдяки його прогнозу вдалося врятувати кубинський флот. У 1972 році він передбачив посуху в СРСР і заморозки у Франції.

Згодом у Москві відбулася перша всесоюзна нарада на тему «сонячно-атмосферні зв'язки в теорії клімату та прогнозу погоди». Виступ головного доповідача – Анатолія Дьякова – тривав понад годину. Коли він закінчив, зал вибухнув оплесками. Уряд розпорядився створити комісію з вивчення Дьяковського досвіду, а для кузбаської обсерваторії у Франції було придбано потужний телескоп.

Не стало Анатолія Віталійовича 1985 року. Разом з ним пішла в небуття і геліометеорологія, яка давала надзвичайно точні довгострокові прогнози. Незважаючи на міжнародний успіх і затребуваність методики дослідження геліометеорологічних спостережень А. В. Дьякова, офіційна наука його досвід не опанувала. За радянських часів Анатолія Віталійовича неодноразово скорочували, знімали з посади, закривали роботу науково-дослідної геліометеорологічної станції.

Незважаючи на обмежені обставини та багатодітну сім'ю, Дьяков продовжував роботу «на громадських засадах» і наполегливо викликав офіційних метеорологів на змагання «чий прогноз точніше».

Прогнози Дьякова визнавали уряди всіх країн, крім офіційної метеослужби СРСР. Єдина в світі геліометеостанція покинута. Наукові роботи Дьякова переважно втрачені.

Напрямок геліометеорології зараз практично затих. Залишилася лише жменька ентузіастів, які намагаються щось зробити самостійно.

А на горі Улу-даг досі стоїть єдина у світі Геліометеостанція – пам'ятник Дьякову та його праці. Щоправда, сюди давно ніхто не заглядає. Стіни поступово руйнуються. Замість

вікон та дверей – чорні дірки. Французький телескоп ще у перебудовні роки обміняли на верстат для обробки деревини.

У 2012 році видано книгу Дьякова (за ініціативою його сина, який зберіг деякі авторські матеріали батька) «Предбачення погоди на тривалі терміни на енерго-кліматологічній основі».

Жодного разу не було нагоди, щоб Дьяков помилився. Жодного разу! Старі академіки називали його шахраєм, шарлатаном, безсовісним ошуканцем. Його теорію розбивали в пух і порох, а Дьяков продовжував передбачати погоду для будь-якої точки земної кулі з точністю до 100%.

Дьякова запрошували до США, пропонували казкові умови для роботи, але він відмовився і залишився у Радянському Союзі, де його дивовижне відкриття виявилося непотрібним.

Використані джерела:

Босько Володимир. [Анатолій Віталійович Дьяков] // Історичний календар Кіровоградщини на 2011 рік / Володимир Босько. – 2021. – С. 142

Босько Володимир. Навіть «Бог погоди» – наш земляк // Історичний календар Кіровоградщини на 2011 рік: Люди. Події. Факти / Володимир Босько ; Управління освіти і науки Кіровоградської облдержадміністрації, Кіровоградський обл. ін-т післядипломної педагогічної освіти ім. В. Сухомлинського. – Кіровоград, 2010. – С. 196-203.

Степанова О. Гениальный чудак из Онуфриевки / О. Степанова // Украина-Центр. – 2013. – 10 января. – С. 12 : фото.